

עניינים תוכן

- מבוא 3
1. פרק ראשון- העלייה השנייה : רקע ומאפיינים 5
2. פרק שני : נשות העלייה השנייה 8
- 2.1 נשות העלייה השנייה : רקע ומאפיינים 8
- 2.2 דמות 'העבריה החדשה' 9
- 2.3 'התנפצות המיתוס' ואי השוויון ביישוב היהודי 10
3. פרק שלישי : המאבק לשוויון זכויות 13
- 3.1 נשים במקצועות 'גבריים' 13
- 3.2 הקמת מוסדות לשוויון נשים 15
4. פרק רביעי : דבורה דיין ותרומתה למאבק בשוויון 18
5. רחל כצנלסון שז"ר ותרומתה למאבק בשוויון 21
- דיון ומסקנות 26
- רשימת מקורות 28

מבוא

העלייה השנייה הייתה בין השנים 1905-1914 ומנתה כ- 35,000 איש ברובם צעירים, צעירות, רווקים ורווקות חילוניים. רוב אנשי העלייה השנייה התמקדו בבניית חברה חדשה ממניעים לאומיים סוציאליסטים. כפי שמתאר שביד העלייה השנייה לא הייתה עלייה שנבעה ממקור אחד. היה זה ציבור מלוקט של פרטים, שכל אחד ואחד בתוכו עבר גלגולים רבים, עד שהגיע לארץ ישראל. גם לא היה זה ציבור שנצטרף על נקלה לעולם רוחני אחיד ומגובש. הוא היה יליד תקופה של תסיסה רוחנית עזה, שנסחפו בה למערבולת אחת זרמים רוחניים שונים זה מזה וסותרים זה את זה: יהדות המסורת הצרופה מצד אחד, ההשכלה מצד שני, והסוציאליזם מצד שלישי, והעלייה השנייה ייצגה בצירופה את הפסיפס הרב גוני של תרבות תקופתה¹.

העלייה השנייה הייתה תקופה של חיפוש אחר מודל נשי של הפועלת. עם איזו דמות עליה להזדהות: עם האיכרה הרוסייה, או עם הפלאחית המקומית? באותה עת לא הייתה בנמצא מסגרת להכשרה פורמאלית של נשים לחקלאות, או איזשהו מודל נשי של פועלת חלוצה, שממנו יוכלו הנשים לקחת דוגמה וללמוד. במושבות העלייה הראשונה לא נוצרה דמות של פועלת יהודייה שעמה יכלו חלוצות העלייה השנייה להזדהות, ואילו הנשים היהודיות בנות העדה הספרדית המסורתית לא נהגו לעבוד מחוץ למשק הבית. שתי מפלגות פועלים: 'הפועל הצעיר' ו'פועלי ציון' התגבשו בארץ בתקופת העלייה השנייה. בשתי המפלגות הייתה מעורבות מעטה של נשים².

לטענתה של מרגלית שילה, מתוך הזכויות הרבות שיש לזקוף לאנשי העלייה השנייה בהתפתחות הישוב בארץ יש להדגיש את יצירתה של **הדמות הנשית החדשה** – "הפועלת". שילה מתארת כיצד רק עם פרוץ העלייה השנייה - העלייה העובדת - מתחילים ימי שחרורה של האישה העובדת כאשר הצעירות הראשונות מבנות העלייה השנייה, לא היו שונות מעמיתיהן הגברים בכמיהתן לעבודת האדמה, ובעקבות כך נוצרה בישוב התופעה של עובדת חקלאית³. שילה מתארת כיצד המאבק העקרוני על הזכות להיות שותפה מלאה ושוות זכויות בעבודת האדמה יצר תפיסה חדשה בדבר תפקידי האישה, תפיסה בה ראיית האישה את עצמה כרעיה וכאם אינה עוד במקום הראשון בחשיבותו. היעד הראשון הוא התעלות עצמית על ידי עבודת השדה. המטרה החדשה הפכה לראשונה בחשיבותה לאישה, וייעודה המסורתי היה לשני בהיררכיה⁴.

שאלת המחקר בעבודה זו מבקשת לבחון מה הייתה תרומתן של נשות העלייה השנייה למעמד הנשים ולשוויון מגדרי ביישוב היהודי? העבודה תבקש להתמקד בסיפוריהן של שתי נשים - שלרוב נמצאות 'מאחורי הקלעים' ותרומתן לשוויון המגדרי אינה נמצאת באור הזרקורים - דבורה דיין ורחל כצנלסון שז"ר, שתיהן הפכו בהמשך חייהן לנשים שלי - כצנלסון שז"ר זכורה בעיקר בשל היותה אשתו של הנשיא זלמן שז"ר ואילו דבורה דיין זכורה בעיקר כ'אמו שלי' - הרמטכ"ל משה דיין. עשייתן של שתי נשים אלו

¹ אליעזר שביד, "מורשת העלייה השנייה", בתוך: מאור, מ'. (עורך) העלייה השנייה 1903-1914: מקורות, סיכומים, פרשיות נחברות וחומר עזר, ירושלים: יד יצחק בן צבי, 1984, עמ' 38.

² אסתר כחיים-כרמלי, 'שלהבת ירוקה': חנה מיזל- מפעל חיים, יד טבנקין - המרכז המחקרי, רעיוני, תיעודי ומוזיאלי של התנועה הקיבוצית, 2007, עמ' 17.

³ מרגלית שילה, 'אתגר המגדר: נשים בעליות הראשונות. רעננה: הקיבוץ המאוחד, 2007, עמ' 140.

⁴ שם, עמ' 142.

1. פרק ראשון- העלייה השנייה: רקע ומאפיינים

העלייה השנייה נקראה עליית ה"פועלים" משום שתפיסתם הלאומית הייתה שעליהם לעבוד באדמה וליישב את ארץ ישראל. לדעתם אדמות הארץ צריכות להיות בבעלות העם ואסור שהמפעל הלאומי יקום במימון אנשים פרטיים ובמימון תרומות של נדבנים כפי שהסתמכו עליהם אנשי העלייה הראשונה. אנשי העלייה השנייה הגיעו לארץ ישראל כשמצב המושבות מחפיר ובקשיים כלכליים, אנשי המושבות העסיקו פועלים ערבים בחקלאות ובשמירה ששכרם היה זול בהרבה מפועלים יהודים. התנאים היו קשים אך לאט החלו לפתח מוסדות וארגונים שהפכו למוסדות לאומיים רשמיים, בנוסף ייסדו קבוצות ומשקים חקלאיים ומפלגות פועלים. אנשי העלייה השנייה תרמו לאנשי עליות הבאות באופן שבו העלייה תהיה פחות בקשיים. העלייה השנייה הייתה חשובה ומרכזית שתרמה לחברה היהודית להקמת מוסדות שונים כדוגמת קיבוץ, מושבי עובדים, הסתדרויות פועלים, לשכות עבודה ועוד⁵.

העלייה השנייה נמשכה עשור שלם, מראשית המאה העשרים ועד ערב מלחמת העולם הראשונה. רוב אנשי העלייה השנייה שאפו להיות **חקלאים**, הגיעו אל המושבות שהקימו אנשי העלייה הראשונה והזדעזעו מן התנאים בהם חיו אנשי העלייה הקודמת. היהודים היו אלו שהשגידו על העבודה כאשר עובדי האדמה עצמם היו ערבים ובדואים. הם הרגישו שבמקום להקים אומה יהודית טהורה, הם היו עדים להיווצרות מבנה של חברה אותו הם הכירו מארץ המוצא שלהם, ואותו הם תיעבו - היהודים עסקו בעבודות "נקיות", בעוד קבוצות אחרות עסקו בעבודת הכפיים. מאחר ופועלי העלייה השנייה הגיעו ללא ידע קודם בחקלאות, הוקם ארגון "המשרד הארץ ישראלי" שבראשו עמד ארתור רופין ומטרתו הייתה לקשר בין ההסתדרות הציונית לבין ההתיישבות הציונית. רופין חשב שיש להכשיר את צעירי העלייה השנייה לעבודות החקלאות והקים לשם כך חוות עבודה בה התנסו הצעירים בעבודה חקלאית. בנוסף, על מנת למצוא פתרון למצוקת העבודה, הוקמו מושבי פועלים בהם גרו הפועלים שיצאו לעבודה במושבות הסמוכות. לדוגמה ניתן לראות את מושב נהלל שהוקם למטרה זו.⁶

חלק מאנשי העלייה השנייה היו צעירים רווקים ורווקות בשנות העשרה והעשרים לחייהם, שמעשה עלייתם לארץ שולב בעקרונות וערכים ישנים וחדשים: מסורת יהודית, וציונות חלוצית ולאומיות, ליברליזם וסוציאליזם ומתוך מרד נעורים ואמונה באפשרות יצירה של "עולם חדש". חלק מהעולים מרדו בהכרתם נגד החיים היהודיים בגולה ורצו ליצור בארץ "חברה חדשה" ו"אדם חדש". הם מרדו באנטישמיות הרבה שנתקלו בה בגולה וראו בציונות פתרון לנדידתם של היהודים ללא ארץ במשך דורות.⁷

רובו של הציבור הדתי ובעיקר אנשי היישוב הישן התייחס בשלילה מוחלטת כלפי החלוצים אנשי העלייה השנייה, שנתפסו בעיניו כמאיימים על אורח החיים המסורתי. אנשי היישוב הישן ואנשי היישוב החדש היו שונים זה מזה בהרכב החברתי ובעיקר בשאיפות. השוני המהותי היה ביחסה של

⁵ שם.

⁶ בובר, מ. (1946). אחריות לשמה (על ארתור רופין). מאזנים 105-102.

⁷ דן גלעדי, כלכלה וחברה בתקופת העלייה השנייה, בתוך: מרדכי נאור (עורך), העלייה השנייה: 1903-1914 - מקורות, סיכומים, פרשיות נבחרות וחומר עזר, ירושלים: הוצאת יצחק בן צבי, ע' 5.